

IVAN CIFRIĆ: Ekologija vremena i kultura zidova

Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju, Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 2015.

S tezom da je „vrijeme postalo socijalno relevantna kategorija u životu društva koje sve više živi u kulturi zidova“ autor započinje predgovor ovoj knjizi, koja, na ukupno 289 stranica, sadrži tri dijela (*Ekologija vremena; Kultura zidova i Čovjek u društvu i sistemu*) te Literaturu i Kazalo imena, pored predgovora, sažetka i bilješke o autoru.

Prvi dio knjige (*Ekologija vremena*) sadrži dva priloga (*Vrijeme i moderno društvo* i *Društveni kontekst ekološkog suvereniteta*). Okosnica rasprave u prvom dijelu je razumijevanje odnosa između ritma života u ekosustavima (prirodi) i ritma života u društvu, imajući u fokusu njihov „vremenski suverenitet“, odnosno sučeljavanje ovih dvaju vremena što itekako utječe na kvalitetu okoliša i društvo pa se rasprava usmjerava kako na teorijske tako i na socijalne aktualnosti (socijalnog) vremena (str. 22). Tako se rasprava, u ovom dijelu, usredotočuje na *prirodno* i *socijalno* vrijeme, odnosno na prirodni i kulturni (socijalni) poredak vremena. Autor naglašava kako je prirodni poredak vremena, iako neovisan o čovjeku, važan za čovjeka, ali se unutar poretka vremena modernog društva s idejom napretka prirodno i socijalno vrijeme odvajaju, kada je socijalno vrijeme izgubilo simbole početka i kraja te postalo linearno i beskonačno. Takvo „socijalno vrijeme“ postoji na razini pojedinih kultura, kao „kulturno vrijeme“ kao čovjekovo „drugo prirodno vrijeme“, jer tek s kulturnim stvaranjem i počinje čovjekov odnos prema vremenu, tj. vremenu koje u društvu slijedi ubrzanje, za razliku od prirodnog koje slijedi svoj ciklični ritam (str. 37). Slijedom ovih odrednica vrijeme se, uz prostor, svrstava u egzistencijalni čovjekov resurs kojega u socijalnoj konstrukciji, tj. u odnosu na povećane zahtjeve suvremenog društva, sve više nedostaje. Ono se, prije svega, odnosi na očekivanja ideologije blagostanja za koja se mora više i brže raditi, više očekivati i, naravno, žuriti, kako autor ističe (str. 48).

Kako bi čitatelja pripremio za daljnu raspravu, autor se na kraju prvog dijela knjige (s podnaslovom *Ekologija vremena*) posebice posvećuje analizi i definciji nekoliko pojmova relevantnih za razumijevanje socijalnog (kulturnog) i prirodnog vremena kao i suvremenog načina upravljanja vremenom, ili tzv. menadžmentom vremena. Tako izdvaja pojmove kao što su *ireverzibilnost, ritam, ritual, brzina, tempo, vremenski suverenitet, mjera vremena* i *kradljivci vremena*. Posebno tumači i menadžment

vremena (*time-management*), za što je ključno razumijevanje vremena kao resursa i kapitala kojeg treba optimalno i učinkovito koristiti putem kontrole i planiranja, odnosno pretpostavka da čovjek može upravljati vremenom (str. 75).

U drugom poglavlju prvog dijela knjige (*Društveni kontekst ekološkog suvereniteta*) glavno pitanje o ekološkom suverenitetu autor raspravlja u kontekstu nekoliko teza. Polazi od one temeljne, prema kojoj čovjek priznaje raznolikosti ekosustava u biosferi te raznolikost kultura u svijetu, odnosno antroposferi. Jedna se odnosi na stav prema kojem se u diskursu o genetski modificiranim organizmima ili šire, o genetskom inženjeringu, susrećemo s problemom odnosa prirode i kulture, a druga da je ekološki suverenitet relativan pojam. Drugim riječima, pojam u osnovi sugerira suverenitet cjeline prirode i skladno, dinamično funkcioniranje njezinih sastavnica, za ralikom od biološkog, odnosno biotičkog suvereniteta koji pretpostavlja ideju o samostalnosti živoga svijeta i njegovoj autonomiji opstanka, odnosno u evoluciji, kako definira autor (str. 84). Nadalje se, u kontekstu ekološkog suvereniteta, govori o njegovim globalnim okvirima, gdje se ističe mogućnost rasprave u odnosu na razine problema ekološkog suvereniteta u globalnom svijetu (državni suverenitet nad ekosferom, ekološki suverenitet i ekološka odgovornost te pitanje ograničavanja ekološkog suvereniteta). Što se tiče razina ekološkog suvereniteta, osim nacionalne razine tu su međunarodna i, naravno, civilizacijska razina. U ovom kontekstu autor postavlja i neka otvorena antropološka pitanja, koja se, prije svega, odnose na ona o utjecaju genetičkog inženjeringa na ekološki suverenitet, odnosno na prirodnu evoluciju, te zaključuje kako genetski inženjering neće smanjiti suverenitet prirode, ali će ograničiti državni (nacionalni) ekološki suverenitet (str. 110).

U drugom dijelu knjige (*Kultura zidova*) elaborira se teza prema kojoj je upravo u epohi moderne izgrađena kultura zidova, ali i da u postmoderni nisu postavljeni temelji kulture bez zidova, te se tako može govoriti o raznovrsnim starim i novim zidovima. Stoga su i temelji za slobodan život čovjeka ili „kulturu bez zidova“ na čekanju. Oni se i dalje grade i tendencijski vode globalno društvo u novi imperij, unatoč promicanju raznolikosti kao vrijednosti (u prirodi i kulturi), kako autor zaključuje (str. 141). Život u granicama kulture, tj. odnos prema životu kulture sagledava se u okviru propitivanja o tome koliko jedna kultura cijeni drugu kulturu kao obrazac za ocjenu tolerantnosti spram „drugih“ i „drugosti“, a u ovom kontekstu prema cjelokupnom životu živih organskih vrsta. Nastavivši s

kontekstom shvaćanja kulturâ kao zidova (religije, sustavi vrednota, znanstvena postignuća i tehnologije...), autor, nadalje, postavlja pitanje: - kakvu ulogu imaju kulture u stvaranju i održavanju granica koje čine mrežu zidova između kultura, a time i između narodâ modernog čovjeka -? Ono, za što se ipak vrijedi založiti, a čini pretpostavku održanja raznolikosti je prihvaćanje njihove raznolikosti kao normativne vrijednosti, jer raznolikost sadrži etički aspekt s jedne strane, a s druge strane prihvaćanje praktične vrijednosti raznolikosti sadrži politički aspekt unutarnje i međunarodne politike, kako autor zaključuje (str. 181).

Analizom, s jedne strane, *svijeta društva* i, s druge strane, *svijeta sistema*, autor donosi spoznaju o sve većem jaćanju i osamostaljivanju institucionalnog (formalnog) sistema sa svojim režimima, što uvjetuje razdvajanje društva i sistema koji postaje sam sebi svrha umjesto da bude u funkciji društva. Nakon ove analize, u trećem dijelu knjige, pod naslovom „*Čovjek u društvu i sistemu*“, autor ukazuje na neke oblike ljudske otuđenosti u modernom društvu, koji nastaju s društvenim promjenama, te naglašava kako bi smisao trebao biti ukazivanje na ljudsku potrebu za neposrednom životnom komunikacijom, kao i na neka njezina prisutna ograničenja. Međutim, dinamičnost i sve veći materijalni apetiti ne jenjavaju pa je upitna perspektiva ovakvog smjera razvoja – rasta, ali nositelji svjetskog gospodarstva se opredjeljuju za rast, iako s cinizmom propagiranja formula održivog razvoja (str. 208). Navedeno, kao i prethodne rasprave vraćaju autora na polazni izazov, a to je propitivanje smislenosti sistema u odnosu na društvo, odnosno na „metodički obrat“, „metodički proboj“ ili „metodičko proširenje“ u znanstvenim istraživanjima (str. 212). Jer, život svakodnevnice obilježen je gubitkom osobnosti, privatnosti, promjena društvenosti, a brzina društvenih promjena proizvela je mrežnu (*cyber*) kulturu i novu sjedilačku civilizaciju koja zbog korištenja naprednih tehnologija u svakodnevnici smanjuje čovjekovu potrebu za kretanjem, kako ističe autor (str. 224).

S raspravom o problemu otuđenosti autor nastavlja i u posljednjem odjeljku (*Znamenja i nadanja*), u kojem govori o kontinuitetu otuđenja i globalnom kulturnom i ekološkom pokretu, zatim dvostrukom dužničkom ropstvu te završava s pitanjem - je li započelo novo vrijeme, odnosno naziru li se znakovi prekretnice? Prije svega, u razmišljanju o prekretnici, ističe etičku dimenziju i nužnost preokreta u kontekstu sadašnjih normi i vrijednosti te odgovornost današnjih naraštaja prema etici budućnosti. Definiranje prekretnice bi stoga podrazumijevalo naglašavanje njezina soci-

jalnoekološkog karaktera, uključujući vremensku dimenziju u različitim područjima, jer se radi o točkama „od - do“, gdje vremenska dimenzija ima posebnu važnost u socijalnoekološkom razmišljanju, a odnosi se na ekološke i socijalne procese (str. 261).

Podsjećajući na kraju još jednom na beskrajn niz građenja, rušenja i ponovnih građenja zidova kao povijesnih ciklusa stvaranja stalno novih otuđenja, autor nas ostavlja u „kulturi zidova“ utemeljenih na „kulturnim (socijalnim) kavezima“ koji nam, kako tvrdi, još uvijek trebaju kako bi bili prepoznatljivi sebi i drugima (str. 262).

Kao sociolog koji se bavi pitanjima okoliša autor se ovdje kreće u prostoru istraživanja novih disciplina koje, po navici sveučilišnog profesora i znanstvenika, koji je svojevremeno utemeljio i disciplinu socijalne ekologije u hrvatskoj sociologiji, između ostalog definira sociologiju vremena i ekologiju vremena. Pa tako ističe kako sociologija vremena istražuje i analizira vrijeme kao socijalnu kategoriju nekog društva, dok za ekologiju vremena drži da se radi o disciplini koja se konstituira sa širokim spektrom zadaća, što ne podrazumijeva dodavanje vremenskog aspekta ekološkim pitanjima, niti okretanje devize „brže je bolje“ u devizu „sporije je brže“, nego interdisciplinarno proučavanje vremena, uključujući i „menadžment vremena“, a u edukativnom pogledu ova disciplina nas može poučiti kako se odnose živi (organizmi i ekosustavi) i neživi sustavi (organizacije) u njihovu okolišu (str. 79-80). Osim iscrpnih definicija ovih i drugih temeljnih pojmova novih istraživačkih područja sociologije vremena i ekologije vremena, knjiga je posebice vrijedna zbog, prije svega, pokušaja da raspravom o ključnim pitanjima odnosa društva i vremena ekologiju i vrijeme poveže u suvremeni socijalnoekološki diskurs.

Ivanka Buzov